

PROBLEMA UNIFICĂRII STATELOR

DUMITRU ALMAȘ

Unificarea statelor a fost una dintre problemele mari ale istoriei universale moderne. Ea a îmbrăcat un caracter larg de quasi universalitate și a avut consecințe din cele mai importante pentru destinul statelor și al popoarelor.

Pregătită îndelung în condiția, în structura materială și în conștiința popoarelor, unificarea s-a pus cu acuitate, în revoluția din 1848, a căzut atunci cu zgomot, dar s-a realizat îndată după această revoluție.

Unificarea statelor a însemnat, în primul rînd, înfăptuirea unor state naționale la limitele granițelor naturale, lingvistice, geografice sau istorice. Aceasta nu se putea înfăptui decît prin destrămarea marilor state plurinaționale sau, în orice caz, prin diminuarea puterii lor. Statul unificat însemna un stat național asemenea, în aparență, statelor naționale care ajunseseră la granițele naturale încă din evul mediu, în împrejurări istorice diferite: cuceriri, moșteniri dinastice, anexări prin cumpărare. Ca exemplu ar putea figura: Spania, Franța, Anglia. Numai că, în aceste cazuri, statele au preexistat conștiinței naționale și chiar și-au format națiunea. Pe cînd la cele încheiate în secolul al XIX-lea și al XX-lea conștiința națională a preexistat și a contribuit la desăvîrșirea statului național unificat.

Dar tot în evul mediu, continuînd și în epoca modernă, s-au format și marile state multinaționale: Imperiul habsburgic, Imperiul otoman, Imperiul țarist. Spre sfîrșitul veacului al XVIII-lea unul dintre statele mari ale Europei — Polonia — era împărțit de Prusia, Austria și Rusia, anulîndu-l din istorie pentru mai bine de un veac.

Revoluția franceză și cuceririle napoleoniene au ridicat ideea libertății naționale la rangul de idee capitală, revoluționară pentru poporul francez, ca și pentru cel german, spaniol și italian, ca și pentru majoritatea popoarelor din lume. S-a spus chiar că, ocuparea teritoriului italian de trupele și administrația napoleoniană, a însemnat o formă de unificare italiană impusă din afară. Iar apoi, lupta împotriva stăpînirii franceze, atît în Italia cît și în Germania ori Spania, a cristalizat conștiința și sentimentul național al popoarelor, așa după cum le-a întărit sentimentul libertății sociale. Napoleon a fost răsplătit așa cum se cuvenea: a fost doborît cu propriile-i arme ideologice, doborît de popoarele înfrînte de el la Austerlitz, Sommo-Sierra Wagram

ori Berezina. Lamartine avea dreptate să afirme că Napoleon a răsculat națiunile, trezindu-le din letargicul lor somn istoric, iar „națiunile l-au înghițit“.

Bătălia de la Leipzig este revanșa popoarelor care au învățat libertatea socială și națională de la soldații francezi.

Înfrângându-l pe Napoleon în 1814—1815, monarho-feudalitatea europeană care a condus politica antinapoleoniană, a restaurat, sub tutela Sf. Alianțe, în numele legitimității și al echilibrului european, vechiul despotism. Popoarele erau foarte dezamăgite: „germanii, scrie Marx, războindu-se cu cotropitorul, au schimbat un Napoleon, pe 36 Metternich“.¹ Același fenomen s-a petrecut și în Spania, în Italia ori în Polonia. De aceea, în toată prima jumătate a secolului al XIX-lea, ideea națională, conștiința de sine a popoarelor, a fost deosebit de activă. Ea s-a sprijinit de bună seamă pe puterea economiei capitaliste, pe ambițiile politice ale burgheziei, pe cultura în limba națională. Toate au contribuit la saltarea sistemului restaurației în cel puțin trei valuri revoluționare: 1820, 1830, 1848.

„Progresele economice, scrie G. Bruhat, constituiau bazele materiale ale sentimentului național, căruia istoricii îi cercetau originile și căruia poezii îi întrețineau flacăra“.²

O necesitate vitală împingea burghezia să concentreze mijloacele de producție, să-și organizeze o centralizare politică și administrativă, să strângă toate provinciile sub un singur guvern, „cu un singur interes național de clasă, un singur cordon vamal“.

La începutul veacului al XIX-lea, la fiecare popor sentimentul, ideea națională se transforma în conștiință națională. Deși împărțiți sub diverse stăpîniri străine, italienii sau românii, cehii sau germanii, maghiarii sau sîrbii, polonii sau grecii, bulgarii sau albanezii, aflau că aveau fiecare dreptul la o comunitate de teritoriu, de limbă, de cultură și că le sta în față o mare, o istorică datorie: datoria vitală de a se elibera social și de a forma state naționale.

Trebuie remarcat că mai ales la popoarele subjugate, unde condiția economică era mai înapoiată și mai precară, conștiința națională se manifesta deosebit de activă și căpăta un net caracter progresist, revoluționar.

Dacă teoreticianul radicalismului englez, filozoful Bentham, contribuia la exaltarea sentimentului național englez³, Palmerston, ca ministru și diplomat, a pus acest sentiment în slujba imperialismului britanic. Mai mult decît atît, în 1848, politica și diplomația engleză a știut să dea impresia că este protectoarea națiunilor oprimate. O falsă impresie, căci nici un soldat britanic n-a tras arma împotriva contrarevoluției, iar irlandezii și sute de milioane de coloniști au fost ținuți în stare de supunere și chiar de robie. În schimb, cultura națională a tuturor popoarelor europene și chiar extra-europene lucra ca un acid dizolvant al marilor imperii multinaționale și co-

¹ Marx — Engels, *Opere*, 4, p.530.

² G. Bruhat, *L'Europe, la France et le mouvement ouvrier en 1848*, Ed. Sociales, Paris, 1948, p.21.

³ G. Weill, *L'Europe du XIX-e siècle et l'idée de nationalité*, Paris, 1938, p.135.

loniale. Opera cehilor Šafarik și Kopitar, a polonezilor Towianski și Mickiewicz, a maghiarilor Vörösmarty și Petöfi, a românilor Bălcescu sau Bariț, ca și politica lui Parnell contribuiau la transformarea ideii naționale într-o idee forță care slujea, într-o măsură apreciabilă, la eliberarea popoarelor subjugate și la întărirea luptei pentru formarea unor state naționale unite și puternice.

În acest spirit și cu aceste obiective s-a pregătit revoluția din 1848.

Punînd problema eliberării naționale, italienii, germanii, românii, polonezii au pus, implicit și problema unificării statale.

Mulți au înțeles unificarea statală ca un triumf al revoluției sociale, ca o cale de realizare a unor adînci reforme democratice. În programul intitulat „Prințipiile noastre pentru reformarea patriei”, lansat în mai 1848, la Brașov, revoluționarii moldoveni, aflați în surghiun, cereau: „Unirea Moldovei cu Valahia într-un singur stat neatîrnat românesc”, iar mulțimea românească adunată la Blaj a strigat: „Vrem să ne unim cu țara”.

Totodată, Parlamentul de la Frankfurt, sau războiul declarat de Piemont, în 1848, Austriei și susținut de un fierbinte entuziasm patriotic general italian și popular, ideea că „Italia fara da se”⁴, toate au urmărit, în primul rînd, unificarea națională. Dar incapacitatea politică a parlamentului din Frankfurt, ezitățile proverbiale ale lui Carol Albert și forța contrarevoluției au împiedicat eliberarea și unificarea statelor naționale în 1848 așa cum doreau burghezia și popoarele influențate de ideologia ei din perioada revoluționară.

În unele cazuri, ca de pildă cel al revoluționariilor maghiari, s-a săvîrșit eroarea de a nu „recunoaște celorlalte grupuri etnice dreptul de a-și susține revendicări analoge celor pe care ei le apărau pînă la moarte”.⁵

Nerealizată în 1848, unificarea statelor a rămas ca una dintre marile probleme ce se cereau neapărat și urgent rezolvate. Legile istoriei au obligat chiar pe unii dintre adversarii unificărilor, ca de pildă Napoleon al III-lea sau Bismarck, să contribuie și chiar să joace un rol determinant la înfăptuirea lor.

Factorii care împingeau spre crearea statelor unificate erau de ordin geografic, de ordin economic, de ordin cultural. Se cerea, în mod imperios, ca hotarele să ajungă la ceea ce s-a numit limitele naturale ale teritoriului locuit de aceeași națiune, de același popor. Economia trebuia să fie puternică, unitară și autonomă. Ea trebuia să devină un dat național. Cultura în limba națională, așa de prețioasă în asigurarea unității spirituale a poporului, trebuia să cuprindă întreaga națiune, toți indivizii care o practicau. Rolul ideologic de prim rang, jucat de conștiința națională a popoarelor, a dobîndit un caracter complex: practic administrativ, politic și social, în opoziție cu elementele retrograde, aflate încă în arena de luptă politică și socială. Conștiința națională apărea ca un cartesian *cogito ergo sum* aplicat rațional și sentimental, națiunilor și popoarelor în arena luptei politice.

⁴ Ferdinand Boyer, *L'armée des Alpes en 1848*, in „Revue Historique”, Jan-Mars, 1965, p.75.

⁵ P. Hanry, *Le problème des nationalités*, Paris, 1937, p.107.

Toți acești factori și toate împrejurările economice, politice, militare, culturale au fost concentrate și folosite în scopul făuririi statului național al popoarelor subjugate și fărâmițate: italieni, germani, români, poloni, cehi, maghiari, iugoslavi, bulgari, greci.

De altfel, revoluția din 1848 din Italia, Germania și România a experimentat și a stabilit direcția, calea de realizare a unificării statelor care se va desfășura în următoarele două decade.

„Revoluția viitoare, scria Bălcescu în 1850, nu se mai poate mărgini a voi ca românii să fie liberi, egali, proprietari de pământ și de capital și frați asociați la fapte unui progres comun. Ea nu se va mărgini a cere libertatea din lăuntru, care e peste puțină a dobîndi fără libertatea din afară, libertatea de supt domnirea străină, ci va cere unitatea și libertatea națională. Deviza ei va fi *Dreptate, Frăție, Unitate*. Ea va fi o revoluție națională”.⁶

În vederea acestui țel al unificării, guvernul Prusiei a întărit Zollverein-ul, înfăptuind înaintea unificării statelor o unitate economică în jurul Berlinului. Propus și realizat în primul rînd de industriașii germani, Zollverein-ul se întemeia pe o mare necesitate economică, ostilă întru totul „vanității și prostiei, închistării și meschinăriei din sistemul Kleinstaaterei-ului german”.⁷ În practica vieții, Uniunea vamală inițiată de Prusia a stat la baza unificării statului german. Încă din 1828 Goethe afirma: „Nu mă tem că Germania nu se va uni. Șoselele noastre bune și căile ferate viitoare vor contribui la aceasta”.⁸

Unificarea presupunea, în același timp cucerirea independenței, a libertății naționale. De aceea, popoarele subjugate au fost nevoite să-și facă unificarea și să-și dobîndească independența, în cadrul unor războaie: italo-austriac, pruso-danezo-austriac, pruso-francez, și ruso-româno-otoman. Dar în afară de unificarea politică și administrativă, unificarea mai necesita și lichidarea asupririi feudale, eliberarea țăranimii de toate servituțile feudale, desființarea bazei economice a dominației nobilimii reacționare⁹. Eliberarea socială constituia un element în plus în consolidarea unității naționale, un scut împotriva oricăror forțe contrarevoluționare (clase, guverne, stavile economice și ideologice), care țineau popoarele încătușate în „închisori ale popoarelor”, cum erau imperiul Habsburgilor, cel al Romanovilor sau al sultanilor.

Acestea au sporit mult caracterul progresist al procesului de unificare a statelor. În noile state unificate, popoarele și-au creat condiții de viață materială și spirituală mult superioare celor anterioare. De altfel, regii Sardiniei și Prusiei ca și domnii din țările române au fost nevoiți ca, după înfrîngerea revoluției, să vină cu o serie de reforme liberale, progresiste, tocmai pentru a-și reconsolida situația. Iar aceste reforme au grăbit procesul de unificare.

⁶ N. Bălcescu, *Opere*, I, partea II, București, 1940, pp. 106—107.

⁷ J. Droz, *Les révolutions allemandes en 1848*, Presse Universitaire, 1957, p.402.

⁸ Paul Joachimsen, *Die nationale Bewegung (1815—1849)*, Berlin, 1950, p.18.

⁹ Marx — Engels, *Opere*, 5, București, 1959, p.5.

În toată perioada dintre 1848 și 1871, adică de la revoluția pașoptistă pînă la desăvîrșirea unificării italiene și germane, au funcționat zeci de căi, de mijloace pregătitoare unificării.

Rolul prim în acest proces al unificării l-a jucat, fără îndoială, dezvoltarea economiei capitaliste, a industriei și comerțului, a mijloacelor de transport și, mai ales, construcția de căi ferate și canale navigabile interne. Se cunoaște aserțiunea lui d'Azeglio care amintește observația lui Goethe: „Căile ferate sînt sforile care vor coase cisma italiană“. În 1850 existau în Germania 3869 km de cale ferată, în 1860 — 11.000 km, iar în 1870 — 20.000 km.

Circulînd peste granițele impuse de stăpînirile străine, cultura națională a jucat un mare rol în pregătirea unificării. Înainte de a fi înglobați în același stat național, germanii formau „*eine Kulturnation*“. La fel italienii, românii, polonezii. Literatura și arta națională erau valorificate și folosite la maximum în scopuri politice și naționale. Schiller și Goethe, Alfieri și Manzoni, Alecsandri și Alexandrescu, operele lor literare deveneau elemente concrete ale unificării spirituale ale națiunii germane, italiene sau române. Erau descoperite și relevate valorile cultural-artistice ale popoarelor. Acum, de pildă, folcloriștii români descopereau „Miorița“, doinele, baladele și legendele românești, circulante pe toată suprafața locuită de români, slujind ca un argument suplimentar de unitate spirituală. Acum, oamenii de cultură treceau dintr-o parte în alta a teritoriului locuit de același popor. Catedra de drept internațional, fondată la Torino, a fost încredințată lui Mancini, exilat din Neapole. Simion Bărnuțiu, surghiunit din Transilvania, preda dreptul la Iași. Toți propagau unitatea și independența națională.

Unirea și independența deveneau idealurile supreme ale italienilor, românilor, polonezilor. Sub imperiul acestor idealuri, republicanii mazziniști ca Daniele Manin, Garibaldi ori Guerrazzi făceau concesii regaliștilor, pentru a realiza un front comun în politica de unificare italiană, căutînd să evite greșelile din 1848. Acesta-i scopul mișcării risorgimentale; acesta este țelul cel mai înalt al politicii lui Cavour, a lui Alecsandri, Kogălniceanu.

Manin declara, în 1855, cavouriștilor: „Gîndiți-vă să faceți Italia și nu să măriți Piemontul; fiți patrioți italieni și nu exclusiv sarzi, și eu sînt cu voi. Dacă nu, nu“¹⁰. Același lucru îl puteau spune și mulți liberali germani, țînînd seama că oamenii politici ai Prusiei căutau să realizeze unitatea Germaniei în jurul Berlinului și în profitul junkerimii prusace. Războiul Crimeei, ducînd la înfrîngerea țarului, principalul factor în politica reacționară din Europa, a pus în mod acut problema unificării. Deși, de pildă, unificarea Germaniei ori a Italiei nu convenea Austriei și chiar nici Franței lui Napoleon al III-lea, Cavour a trimis 15.000 de soldați să lupte împotriva țarismului. Mieroslawski, însemnat conducător al revoluției poloneze în 1848, cerea Franței și Angliei, ca o necesitate istorică, de a restabili Polonia din 1772, cu ieșire la Marea Baltică și la cea Neagră. C.A. Rosetti voia să răscoale poporul român pentru realizarea unificării.

¹⁰ G. Candelero, *Storia dell' Italia moderna*, II, 1958, p.325.

Nu se împlinește nici de această dată vreuna din aceste inițiative.

Totuși, prin lupta popoarelor, prin efortul revoluționarilor și al oamenilor politici ieșiți din rîndul popoarelor fărîmîtate statal, prin contribuția oamenilor de știință și artă, prin efectul legilor obiective ale istoriei, unificarea s-a împlinit.

Ca să-și stabilească o hegemonie în Europa, Napoleon al III-lea a jucat cartea numită „politica naționalităților“. Se spunea în 1860: „Napoleon I s-a crezut obligat să cucerească națiunile ca să le elibereze; dacă vreodată urmașul său ar trebui să le apere, aceasta ar însemna să le elibereze fără a le cuceri“. ¹¹

Rusia a fost cîștigată pentru primul pas al unificării României, în 1859, ca să pedepsească Austria pentru ingratitudea dovedită față de cei care au salvat-o în 1849. A sprijinit unirea, în ciuda intereselor țarismului în sud-estul Europei. Dar Austria se împotriva cu mare îndărătnicie, pentru că exemplul românilor putea fi deosebit de nociv pentru existența acestui imperiu multinațional. Ucenicul lui Metternich, ministrul vienez Buol, în ianuarie 1859, cînd se înfăptuia unirea dintre Moldova și Țara Românească, se afirma ostil oricărei unificări: române, italiene, germane. El declara: „Franța joacă rolul de protectoare a naționalităților; noi sîntem și rămînem protectorii dreptului dinastic“. ¹²

Cronologic vorbind, cei dintii români au realizat, în 1859, un prim și hotărîtor pas spre unificarea statală. Voința națională exprimată prin adunările ad-hoc, fermitatea conducătorilor unioniști, valoarea politică a celui ales domn, Alexandru Ioan Cuza, reformele democratice pe care guvernul român le-a înfăptuit în anii următori pentru consolidarea unirii, toate au făcut ca ochii luptătorilor pentru unitate să fie ațintiți asupra Bucureștiului și asupra experienței politice românești.

Complexitatea problemelor din sud-estul Europei a ajutat unificarea, în anumite momente, dar a și împiedicat-o a se desăvîrși. Dacă trimiterea celor 15.000 de soldați italieni în Crimeea, în 1854, însemna o explozie de pistol în urechea Austriei, unirea românească din 1859 putea declanșa o explozie națională, în lanț, în cele două imperii multinaționale Austria și Turcia. Unirea, în prima etapă a românilor de la sud și est de Carpați, lucra ca un magnet asupra fraților din Transilvania și intensifica lupta de eliberare a polonilor, cehilor, sîrbilor, bulgarilor, slovenilor și chiar a maghiarilor.

Aceasta conferea românilor calitatea de deschizători de drum.

Interesant de observat că, în vreme ce poporul german era alături de cel italian în lupta pentru unitate din 1859—1860, Wilhelm I al Prusiei protesta la Torino, ca orice reacționar înveterat. Răspunsul lui Cavour a fost însă, istoricește, foarte just: „Eu dau un exemplu pe care, probabil, în curînd, Prusia va fi fericită să-l imite“.

Dacă românii au realizat unirea din 1859, fără o dinastie care să tragă foloase imediate, în unificarea Italiei, ca și în cea a Germaniei s-au amestecat interesele politice și economice ale dinastiilor de Savoia și de Hohenzollern.

¹¹ G. Weill, *op. cit.*, p.282.

¹² *Ibidem*, p.222.

Oamenii politici de mare valoare, cum au fost Camillo di Cavour sau Otto von Bismarck au ajutat, cu impresionantele lor talente, să se realizeze, pe această cale, unificările statelor.

La italieni, la români, la polonezi problema unirii s-a îmbinat cu lupta împotriva stăpînitorilor străini. Dacă în 1848, între guvernele contrarevoluționare din Prusia și Austria se cuvenea să existe un acord îndreptat împotriva revoluției, în 1860 se prefigura clar că unificarea trebuia făcută, după concepția și interesele burgheziei și ale iunkerimii prusace, prin eliminarea influenței de care dispunea Austria în Confederația germană. Această cale a implicat alegerea căii „de sus“, prin război inter-german: *ferro et igne*. De aici caracterul conservator al actului unificării germane. De altfel, acest caracter s-a vădit încă din 1863, cînd guvernul Prusiei, interesat în menținerea unei Polonii fărîmițate, a ajutat guvernul țarist și cel habsburgic să zdrobească insurecția varșoviană.

Calea republicană în înfăptuirea unificărilor a eșuat. Împrejurările au făcut ca Victor Emanuel al II-lea și Wilhelm I să devină, unul „Spada Italiei“ altul a Germaniei — în procesul unificării. Și în Italia și în Germania, victoriile împotriva Austriei au stîrnit un mare avînt patriotic, pe care burghezia și dinastiile au izbutit să-l canalizeze în direcția intereselor lor: unificarea sub egida monarhiei și răpunerea republicanismului garibaldian, de pildă.

Bismarck a apreciat că unificarea este o problemă capitală, iar „marile probleme ale timpului nu se rezolvă prin cuvîntări sau prin hotărîrile majorității — aceasta a fost greșeala în 1848—1849 — ci prin fier și sînge“.

Mai mult ca oricare dintre făptuitorii unificării, Bismarck pe care-l înfiora „mirosul desfrînat“ al oricărei revoluții, s-a sprijinit pe diplomație, pe dinastia Hohenzollern și pe armata prusacă¹³, în războiul cu Danemarca (1864), cu Austria (1866), cu Franța (1870—1871).

Vrednic de subliniat că, în 1866, obținînd victoria de la Sadowa, într-un „război german fratricid“, armata prusacă a salvat Italia, ca aliată și a ajutat-o ca, deși înfrîntă pe cîmpul de luptă, să alipească totuși Venetia și să facă încă un pas spre desăvîrșirea unificării. Deci, printr-un reprobabil război fratricid, Bismarck a obținut succesul dorit: a scos Austria din Confederația germană și a învins toate statele germane aliate cu Viena. Dar, totodată, el a ajutat Imperiul habsburgic să se mențină, prin crearea dualismului austro-maghiar, prin „transferarea centrului lui de gravitate în Ungaria“. Prin aceasta, guvernul Prusiei își realiza unificarea, dar condamna la supunere străină și la fărîmițare politică, pe încă o jumătate de veac, pe români, poloni, sîrbi, cehi și slovaci, care s-ar fi putut elibera în acei ani de mare criză pentru imperiul habsburgic.

Prin aceasta statul unificat german își lega mai mult soarta de șubreda Austrie decît de popoarele care ar fi vrut să trăiască libere, în statul lor național. Explicația rezidă și în faptul că imperiul german nu cuprindea numai germani, ci și polonezi și francezi. Era deci, în fapt, la sfîrșitul procesului de unificare națională, un stat multinațional.

¹³ Alexandre Abusch, *L'Allemagne jugée par un Allemand*, Paris, 1950, p.114.

De asemeni, trebuie spus că Adolph Thiers, adversar declarat al lui Napoleon al III-lea și al principiului naționalităților, se manifesta ca omul politic pentru care „un ceh, un morav, un sloven nu erau decât germani care vorbesc un dialect special”. Mai mult decât atât, el protesta împotriva unității italiene pentru că „era destinată a fi mama unității germane”. Iar această unitate avea să înlăture hegemonia Franței în Europa și chiar avea s-o lipsească de două bogate provincii: Alsacia și Lorena.

Evident, procesul de unificare a statelor a fost același. Căile au diferit. Italia și România l-au îndeplinit ajutate și din afară, mai ales în problema cuceririi independenței. Și Germania încheie alianțe externe: în 1864 cu Austria, în 1866 cu Italia. Dar ele joacă un rol secundar. Forța principală a stat în economia, armata și diplomația Prusiei. S-a adevărit vorba lui Wilhelm I care a fost, înainte de orice, un soldat: „Armata a creat măreția Prusiei... Armata Prusiei trebuie să fie puternică și respectată ca să poată atârna cit mai greu în balanța politică”¹⁴. Militarismul a întărit și chiar exacerbat caracterul conservator al regimului instaurat în Germania după unificare.

Mai trebuie subliniat că, în alegerea căii de unificare, a jucat un rol important și procesul de transformare a feudalilor germani în mari capitaliști, aderenți deci la unificare și, prin aceasta și-au sporit influența în rîndurile burgheziei și ale poporului german. După Sadowa, burghezia germană s-a prosternat la picioarele lui Bismarck și i-a ținut trenea pînă la sfîrșitul carierei. Pentru ea Bismarck a fost „cancelarul de fier”, înfăptuitorul unificării germane și creatorul imperiului german. După o decadă de pregătiri și de lupte, Italia și Germania se aflau în rîndul statelor mari ale Europei. Deși nu totdeauna, masele și-au văzut realizate doleanțele, unificarea statelor s-a înscris în istorie ca un act progresist. Dezvoltarea economiei germane, în primul rînd, a industriei, a comerțului, a mijloacelor de transport, a luat un ritm rapid. Noul imperiu german a ajuns repede o putere militară și economică. Dacă nu deplin hegemonă în Europa, în orice caz foarte aproape. Acest imperiu s-a plasat, repede, în fruntea politicii conservatoare și reacționare din Europa, alături de Austro-Ungaria și chiar de Rusia.

Numai aparent crearea Imperiului german ar fi însemnat în același timp victoria și sfîrșitul principiului naționalităților și al luptei pentru unificarea statală. Lupta popoarelor subjugate a continuat, s-a reinnoit în fiecare an, în fiecare decadă și a țîșnit din nou în 1917—1918. Dar pentru aceasta a trebuit să treacă peste patruzeci de ani de luptă națională a popoarelor, directă sau indirectă, au trebuit să se destrame imperiile plurinaționale, să fie înfrîntă în 1918 Germania însăși, să biruie Marea Revoluție Socialistă din Octombrie pentru ca România să-și desăvîrșească unificarea, iar cehii slovacii, jugoslavii, polonii, să se elibereze și să-și alcătuiască statul lor național.

Chiar în intervalul dintre 1871—1914, grecii, bulgarii, sîrbii au încercat, în repetate rînduri, pe cîmpul de luptă ori în arena diplomatică să-și desăvîrșească statul național.

¹⁴ Ch. Seignobos, *Histoire politique de l'Europe contemporaine (1814—1914)*, V, Paris, 1926, p.572.

Socotim că și în afară de Europa, războiul civil din S.U.A. (1861—1865) este tot o formă, specifică, a procesului de unificare a statului. După 1865, Nordul S.U.A. unifică economic și administrativ sudul și vestul. Problema secesiunii nu se va mai pune niciodată în acest stat.

Elemente de consolidare a statului modern, național, de desăvârșire a unificării întâlnim și în Japonia din timpul revoluției meidji și în India în vremea „marei răscoale” (1857—1859), după cum observa Jawaharlal Nehru, care aprecia răscoala cypailor drept o „răscoală națională”. Procesul e observabil chiar și în China, după războiul țărănesc al taipinilor (1850—1865), și, mai ales, în timpul revoluției din 1909—1911, când Sun-Yat-Sent a cedat conducerea sudului Chinei de teamă ca nu cumva, dictatorul aristocrat din N., Yuan-Si-kai, să nu scindeze marele stat chinez. Avem deci de-a face cu un proces istoric progresist, de mare importanță pentru viața popoarelor și a statelor, cu incalculabile consecințe pentru istoria universală modernă și contemporană.

Prin unificare au apărut noi state capitaliste care în perioada imperia-listă s-au dezvoltat rapid, în salturi, au împins mult înainte dezvoltarea economiei, științei, culturii, artei. S-a creat un alt raport de forțe în lume, contribuind, direct sau indirect, la diminuarea influențelor exercitate pînă atunci de imperiile multinaționale și de marile puteri colonialiste. Într-un anume fel, popoarele, în general, s-au bucurat de succesul unificării. Dar tot odată aceste state au candidat la acțiunea de împărțire și reîmpărțire a lumii.

Și cel puțin unul din ele, Imperiul german, a întreținut atmosfera de criză politică internațională tot mai acută și a apărut, astfel, ca un factor comun în declanșarea primului război mondial.

Și pentru proletariat unificarea statelor a reprezentat, desigur, un fapt pozitiv. Dezvoltarea tot mai rapidă a industriei a ajutat mult sporirea numărului și puterii clasei muncitoare, așa după cum formarea marilor trusturi și concerne a creat pentru muncitori condiții mai bune de organizare. De pildă, organizarea și rolul jucat în istoria luptei politico-sociale de Partidul socialist german.

Ca orice mare fenomen istoric, unificarea statelor a intrat în istorie cu lumini și umbre. Devenirea istorică face adesea ca și luminile începutului să se mai întunece, mai ales atunci cînd societățile se întemeiază pe interesele claselor exploatare.

Pentru popoarele mici, unificarea statelor a însemnat o mare cucerire, vitală pentru însăși existența și afirmarea lor în istoria lumii.